

«Ο έρωτας στην εφηβεία: το αέναο της υπάρξεως»

(το «χρονικό της εφηβείας» ή «μαθητείας»: καθ' οδόν προς την ενηλικίωση, με έμφαση στην ποιητική του εφηβικού έρωτα και στη χειραφέτηση του εφήβου (συγκρότηση ταυτότητας/αυτοσυνειδησίας)

Αμαλία Κ. Ηλιάδη (ΠΕ02-Φιλολόγος-Ιστορικός/Διευθύντρια 5^{ου} ΓΕΛ Τρικάλων

«Είπανε ψέματα πως η αγάπη κάστρα καταλύει και σίδηρα λυγίζει. Η αγάπη μόνο εύπλαστη ύλη, μαλακή μπορεί να συγκινήσει.... Όλα κάποτε κουράζουν, φθίνει το αρχικό τους νόημα, ξεθωριάζει η «εικόνα» τους σαν παλιά ζωγραφιά, σαν πολυκαιρισμένα, κιτρινισμένα φύλλα βιβλίου. Όλα κάποτε,... εκτός απ' την αγάπη».

Αμαλία Κ. Ηλιάδη

Ο ερωτευμένος έφηβος ενθουσιάζεται, παθιάζεται, εξέρχεται του εαυτού του. Νιώθει μια τεράστια ψυχική ευφορία και αναζητά όλο και περισσότερο χρόνο με τον/τη σύντροφό του/της. Η χρονική αυτή φάση είναι εξαιρετικά ουσιαστική για τον ίδιο που τη βιώνει. Άλλωστε, στην έναρξη της ερωτικής του ζωής μπορούμε να δούμε αρκετά στοιχεία της προσωπικότητάς του, όπως αυτή έχει δομηθεί, εκτός των άλλων επιδράσεων, και από τα αδιαμεσολάβητα-ανεπεξέργαστα πρότυπα με τα οποία μεγάλωσε.

Ο έφηβος δεν είναι πλέον παιδί. Ελκύει και ελκύεται και θέλει να «δοκιμάσει» την εγγυητά του προς το αντικείμενο του πόθου του. Παρόλα αυτά, και αναγνωρίζοντας την πληροφόρηση που ο έφηβος ήδη έχει από τους συνομηλίκους, την τηλεόραση και το διαδίκτυο, δε θα πρέπει να αμελήσουμε να του μεταδώσουμε ποιοτικές πληροφορίες. Δε θα πρέπει να ξεχνάμε ωστόσο, ως Δημόσιο Σχολείο και ως εκπαιδευτικοί του εφήβου, πως θα πρέπει να καταστήσουμε σαφές πως η ερωτική πράξη δεν είναι ούτε προϊόν μιμητισμού: «το έχουν κάνει όλοι», αλλά ούτε και πίεσης: «ή το κάνουμε ή χωρίζουμε». Ο έρωτας είναι υπέροχος όταν μοιράζεται και βιώνεται εξίσου και από τους δύο και ταυτόχρονα συντελείται υπό την σκέπη ευγενών συναισθημάτων. Ο ίδιος, όμως, κρύβει και μια απομυθοποίηση και, ενίοτε, βαθιά απογοήτευση. Ο κόσμος του εφήβου καταρρέει και ο ερωτευμένος έφηβος βυθίζεται στη θλίψη του, αποσύρεται και απομονώνεται: του επιτρέπουμε να το ζήσει. Του δίνουμε το χώρο και τον χρόνο που χρειάζεται. Δεν ξεχνάμε ποτέ πως ο νέος άνθρωπος εισάγεται σταδιακά στον κόσμο των ενηλίκων, στο δικό μας κόσμο που μπορεί να είναι την ίδια στιγμή γοητευτικός και σκληρός, παράλογος και συναρπαστικός...

Δυστυχώς, η κοινωνία μας διακρίνεται από μία αντιφατική στάση έναντι του έρωτα. Από την μία τον θεοποιεί και τον προβάλλει ως δικαίωμα του ανθρώπου και από την άλλη τον υποβαθμίζει, τον περιορίζει μόνο στο σαρκικό επίπεδο, τονίζει μονομερώς την επιθυμία ως συστατικό του στοιχείο και δεν διδάσκει την αγάπη ως κυρίαρχο συστατικό και τελικό στόχο του έρωτα. Αυτή η ιδεολογική αντίφαση έναντι

του έρωτα πηγάζει, ίσως, από καταπιεσμένες ψυχολογικές καταστάσεις, αλλά και από το γεγονός ότι σήμερα έχουμε θεοποιήσει όχι την έννοια της ελευθερίας, κάτι που θα ήταν κατανοητό, αλλά την έννοια του «δικαιώματος», κάτι που αφήνει στο περιθώριο οποιαδήποτε οριοθέτηση. Γιατί, τελικά, το πρόβλημα δεν είναι αν πρέπει να θέλουμε, να επιδιώκουμε τον έρωτα στην εφηβική ηλικία, αλλά ποιό είναι το περιεχόμενο που του δίνουμε σε αυτή την κρίσιμη ηλικιακή φάση. Γιατί σήμερα καταργήσαμε μεν την υποκρισία παλαιότερων εποχών, αλλά θριαμβεύει πλέον η ασυδοσία.

Η εποχή μας αποϊεροποίησε τον κόσμο και την ζωή. Αναμφισβήτητα, είναι εύλογη η δυσαρέσκεια για την ηθικιστική λειτουργία, στο παρελθόν και στο παρόν, θεσμών, όπως η Εκκλησία, η οικογένεια, η δικαιοσύνη, ακόμη και η εκπαίδευση. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι αυτοί οι θεσμοί δεν πρέπει να θεωρούνται ιεροί για τον άνθρωπο και τον κόσμο. Και «ιερός» δεν σημαίνει μαγικός ή ανεξέλεγκτος. Ιερός σημαίνει άξιος σεβασμού. Ο σεβασμός δεν επιβάλλεται από τον νόμο. Διδάσκεται με το παράδειγμα των προηγούμενων γενεών. Είναι κανόνας της παράδοσης. Είναι κανόνας της ταυτότητας ενός λαού, της ιστορίας και του πολιτισμού του. **Άλλωστε, πολιτισμός χωρίς ιερότητα είναι πολιτισμός καταδικασμένος στην ισοπέδωση και την εξαφάνιση.**

Ιερότητα πάλι δεν σημαίνει άρνηση της αλήθειας και απουσία κριτικής. Γιατί τα πρόσωπα δεν ταυτίζονται με τους θεσμούς. Τα λάθη τους, οι αποτυχίες τους είναι αναγκαίο να κρίνονται και να αντιμετωπίζονται κάτω από το άπλετο φως της αντικειμενικής, κατά το μάλλον ή ήττον, κριτικής προσέγγισης.

Στα ασύδοτα δικαιώματα που κραδαίνονται ως άλλη «δαμόκλειος σπάθη» για την ουσιαστική δημοκρατία, έρχεται να συμβάλει η απόλυτη κυριαρχία των ολίγων που έχουν στα χέρια τους τα ΜΜΕ, την διαχείριση του «μεγάλου κεφαλαίου», – δημοσίου και ιδιωτικού χρήματος, και επομένως την δυνατότητα να συνασπίζονται κοντά τους ανθρώπους που κρίνουν με βάση μόνο το συμφέρον τους. Γι' αυτό και στην σύγχρονη δημοκρατία η συζήτηση περί ηθικής είναι εντελώς υποκριτική. Με τον τρόπο αυτό, όμως, η κοινωνία μας δεν πορεύεται βάσει αρχών και αξιών, αλλά βάσει των ανθρώπινων ιδιοτελειών. Όλα είναι δικαίωμα του καθενός, αρκεί να μη σε συλλάβουν να προκαλείς το κοινό αίσθημα, το οποίο κι αυτό διαμορφώνεται. Κι εδώ ισχύει ένας βαθυστόχαστος καβαφικός στίχος: « Αν ήμουν ακαλαίσθητος κι αν μυστικά το είχα προστάξει, θα έβγαζαν πρώτο οι κόλακες και το κουτσό μου αμάξι» («Εύνοια του Αλεξάνδρου Βάλα»). Επομένως, η συζήτηση δεν γίνεται για την ουσία της ηθικής, δηλαδή για το αν υπάρχει καλό ή κακό, σωστό ή λάθος, συνείδηση ή όχι, αλλά για την επιφάνειά της. Η δημοκρατία μας στηρίζεται στο «φαίνεσθαι» και όχι στο «είναι».

Άρα, και η συζήτηση περί του έρωτα μένει αναγκαστικά στο επίπεδο του «φαίνεσθαι». Γιατί καταργώντας τα όρια ή συμπνίγοντάς τα, ουσιαστικά, μέχρι το τέλος της παιδικής ηλικίας, στην ουσία οδηγούμαστε προς τα εκεί. Στην καταπιεσμένη πραγματικότητα που μεγαλώναμε οι παλιότερες γενιές, η κινδυνολογία για τον έρωτα διέσωζε κάποιον σεβασμό στην ιερότητά του. Εμείς καλούμασταν να επιλέξουμε αν θα εκδηλώνουμε τον έρωτά μας ή όχι, και, κυρίως, μας αφηνόταν ένα περιθώριο να λειτουργήσουν τα συναισθήματά μας, τα καρδιοχτύπια μας, ποθούσαμε,

αλλά και περιμέναμε ταυτόχρονα. Είχαμε γνώση των συνεπειών των επιλογών μας και λειτουργούσε το αίσθημα, η ανάγκη της επίσκεψης.

Σήμερα, ενώ οι έφηβοι λειτουργούν χωρίς ιδιαίτερες πιέσεις στο θέμα του έρωτα, δεν έχουν πολλά περιθώρια ελευθερίας. Ό,τι σου δίνεται ως δικαίωμα, αναρωτιέσαι εύλογα γιατί να μην το εξασκήσεις.

Κατ' αρχάς θεωρώ πως είναι πολύ σπουδαίο να ενημερώνουμε τους εφήβους μαθητές/τριές μας σχετικά με τις διαφυλικές σχέσεις. Με απλότητα, σοβαρότητα και ειλικρίνεια οφείλουμε να τους τονίζουμε ότι το σώμα τους, όπως, άλλωστε, το πνεύμα και η ψυχή τους, είναι συστατικό στοιχείο της ύπαρξής τους. Ότι τους δόθηκε για να αγαπούνε τον συνάνθρωπο μέσα από την σκέψη, την καρδιά τους, τις αισθήσεις τους. Να επιμείνουμε στην αγάπη. Ο έρωτας, φυσικά, είναι η βάση της αγάπης, αλλά χωρίς αυτήν δεν έχει ουσιαστικό νόημα. Να τονίσουμε ότι η θεοποίηση της επιθυμίας για τον άλλο και η δυνατότητα ικανοποίησής της, δεν αφήνουν περιθώριο στα συναισθήματα να ωριμάσουν. Ας παροτρύνουμε τους εφήβους να δούνε κι άλλες πτυχές του ανθρώπου ο οποίος τους ενδιαφέρει: αν νοιάζεται για πρόσωπα και πράγματα, αν έχει ενδιαφέροντα στην ζωή του, αν καλύπτει αυτό που θέλουν κι επιζητούν, αν έχει την ωριμότητα να κουβεντιάσει μαζί τους, να χαρεί την παρέα τους, να τους σεβαστεί. Το ίδιο, βέβαια, πρέπει να ισχύει από την δική τους πλευρά για να υπάρχει η απαραίτητη αμοιβαιότητα.

Ένα άλλο σημείο στο οποίο πρέπει να επιμείνουμε είναι το ότι έρωτας χωρίς ευθύνη δεν μπορεί να νοηθεί. Η ουσιαστική ευθύνη βρίσκεται μόνο στην δυνατότητα να του προσφέρεις τον εαυτό σου. Το ίδιο χρειάζεται να συμβεί και από την δική του πλευρά. Ζω για τον άλλο σημαίνει ότι έχω την ανεξαρτησία να το κάνω, από τα μικρά και καθημερινά πρακτικά πράγματα, όπως είναι η δυνατότητα να του παρέχω τροφή, ενδυμασία, κατοικία, μέχρι τα πιο σπουδαία, να τον καλύψω συναισθηματικά, να τον ανεχτώ στις αδυναμίες του, να του προσφέρω ασφάλεια. Αν δεν υπάρχει αμοιβαιότητα σ' αυτά, τότε δεν μπορούμε να μιλάμε για έρωτα πραγματικό και ολοκληρωμένο.

Η έννοια του χρόνου και της ωριμότητας είναι εξίσου σπουδαία. Ο έφηβος χρειάζεται να καταλάβει ότι η ζωή είναι μπροστά του, ότι δεν θα πάθει τίποτε αν «περιμένει» προτού συνάψει σχέση. Να κατανοήσει ότι υπάρχουν σπουδαιότεροι στόχοι να επιτύχει στην εποχή της εφηβείας, που είναι η καταβολή κόπου, πράγμα το οποίο απαιτεί συγκέντρωση δυνάμεων και αφιέρωση, προκειμένου να βρει ο έφηβος την ταυτότητά του, να προχωρήσει-προοδεύσει στο σχολείο, να κάνει κάτι για τον εαυτό του που θα τον βοηθήσει να βρει νόημα στην ζωή του.

Η αλλαγή, η μεταμόρφωση, η εξέλιξη των ανθρωπίνων υπάρξεων στο πέρασμα του χρόνου είναι το σημαντικότερο, τραγικότερο και, γι' αυτό, συγκινητικότερο φαινόμενο της επίγειας ζωής μας. Όλοι μας χαράζουμε πορείες ζωής θέτοντας σημάδια στον τόπο και στο χρόνο, που συντελούν στη δημιουργία πολλών, εναλλακτικών δρόμων και παράδρομων, αφού στα μονοπάτια και στις λεωφόρους της ζωής συντελούνται οι πράξεις, συστήνονται τα γεγονότα που καθορίζουν την ύπαρξή μας.

Το γοητευτικό στοιχείο της υπόθεσης είναι η ανάμνηση των στιγμών που σημαδεύουν τους δρόμους της ζωής μας. Ο νους μας συχνά επιστρέφει μέσω μιας πηγαίας, ενδότερης δύναμης στη μνήμη του παρελθόντος. Εκεί εντοπίζεται η ιδιαιτερότητα του ανθρώπου. Ο γυρισμός στην παιδική, εφηβική, νεανική ηλικία, η δυνατότητα, δηλαδή, που έχει ο άνθρωπος να ταξιδεύει νοερά στο χρόνο και η συνειδητοποίηση της διαφοράς μας σε σχέση με το «τότε» – είτε εξωτερικής, είτε εσωτερικής – μοιάζει με κάποιου είδους υπερφυσική προοπτική, μια αέναη παράταση της ύπαρξής μας στο υπερπέραν, μια γνήσια κατοχή κάποιας «υπερδύναμης». Οι ποικίλες, πολλές φορές, αντίθετες απόψεις των εφήβων για τον έρωτα, για ζητήματα τα οποία είναι «κλυμένα» δια παντός πλέον, για τον ενήλικο νου, φαίνονται τόσο... απαραίτητες, τόσο ζωτικής σημασίας για την εξέλιξη του ψυχισμού τους, για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους.

Είναι συγκριτικό πλεονέκτημα για τον άνθρωπο η δυνατότητα αναγνώρισης του εφηβικού του παρελθόντος και η αναβίωση συναισθημάτων που προκαλούνται με την επαναφορά των αναμνήσεων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, έτσι, παρουσιάζει, για τη νόηση και την αυτοσυνειδησία μας το κυκλικό σχήμα, που είναι σαν να γεφυρώνει το «χάσμα των γενεών», αποκαλύπτοντας την αλυσίδα της αλληλεπίδρασης, η οποία συνδέει άρρηκτα τις γενιές: οι νέοι γίνονται μεγάλοι και οι μεγάλοι κάποτε υπήρξαν παιδιά.

Η αλήθεια είναι πως κάθε φορά το παλιό, εφηβικό μας δωμάτιο φαντάζει πιο μακρινό, πιο ομιχλώδες σε σχέση με το σημερινό μας. Βέβαια, σε σύγκριση με το παρόν, η ζωή, ενδεχομένως, είχε κρατήσει, τότε, το ευτυχισμένο της «πρόσωπο». Η κατανόηση του τωρινού επιβεβαιώνει θεωρητικά πως η ροή της ζωής είναι μία αναλογία της εσώτερης ανάπτυξης του ανθρώπου και της εξέλιξης των εποχών. Η αλλαγή των εποχών σηματοδοτεί την αέναη ροή της ζωής. Η διαδικασία διαμόρφωσης του ανθρώπου, δηλαδή της «τελειότερης» μορφής του καθενός μας, έχει ως υπόβαθρό της την συνεχή προσπάθεια.